

III OGÓLNOPOLSKIE FORUM HISTORYKÓW WOJSKOWOŚCI TORUŃ 5.—6.12.1996 ROKU

Spotkania historyków wojskowości służą prezentacji ich dorobku, przedstawieniu zamierzeń oraz odbyciu dyskusji nad problemami nurtującymi specjalistów z zakresu historii wojskowej. Tegoroczne, trzecie już forum, potwierdziło znaczenie i potrzebę spotkań. Zostało zwołane w Toruniu przez Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika oraz Wyższą Szkołę Oficerską im. gen. Józefa Bema. Bezpośrednimi organizatorami konferencji byli prof. dr hab. Waldemar Rezmer, kierownik Zakładu Historii Wojskowej IHiA UMK, dr Zbigniew Karpus, zastępca dyrektora IHiA UMK, oraz płk dr Eugeniusz Rujna z WSO w Toruniu. W spotkaniu udział wzięli również goście z zagranicy.

W otwarciu sesji uczestniczyli prorektor UMK prof. Jerzy Marek Stankiewicz oraz zastępca komendanta WSO ds. naukowych, płk dr Jan Majkut. Oficjalna część obrad odbyła się w Bibliotece Głównej UMK, pozostałe części w Wyższej Szkole Oficerskiej.

Na program dwudniowego forum złożyło się 28 referatów oraz dyskusje podsumowujące poszczególne części obrad. Autorzy 24 referatów zaprezentowali osiągnięcia i obecną sytuację historii wojskowej zarówno w dużych ośrodkach akademickich, m.in. w Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Toruniu, Łodzi i Białymstoku, jak i mniejszych, np. w Bydgoszczy, Gdyni i Słupsku. Pozostałe 4 wystąpienia dotyczyły zagranicznych ośrodków i zostały wygłoszone przez przedstawicieli Ukrainy, Litwy, Białorusi i Łotwy.

Najwięcej uwagi poświęcono warszawskiemu ośrodkowi historii wojskowej (6 referatów). Dyrektor WIH prof. A. Ajnenkiel przedstawił perspektywy najsilniejszego w Polsce ośrodka specjalizującego się w historii wojskowej, który w związku z planowaną reorganizacją ma się znaleźć w strukturach Akademii Obrony Narodowej. Profesor wyraził nadzieję, że WIH, mimo utraty dotychczasowej samodzielności, nadal będzie czynny naukowo. Referent ukazał bogaty dorobek WIH, na który składają się zarówno opracowania oraz publikacje źródłowe, jak i dwa czasopisma: „Wojskowy Przegląd Historyczny”, a od niedawna również „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”. Warto dodać, że prof. Ajnenkiel zaprezentował w Toruniu opublikowane materiały II Forum, które odbyło się w 1995 r. w Warszawie.

Wystąpienie prof. L. Wyszczelskiego dotyczyło naukowo-wydawniczej działalności Akademii Obrony Narodowej. W ostatnich dwóch latach 10-osobowy zespół badaczy tej uczelni opublikował kilkadziesiąt pozycji naukowych, w tym 8 książek (m.in. J. Poksińskiego o powojennych represjach w Wojsku Polskim). Referent wspomniał, że czterech historyków z AON uczestniczy w trwających nadal w Moskwie pracach polskiej Wojskowej Komisji Archiwalnej.

„Stan badań nad historią wojskową w Uniwersytecie Warszawskim” przedstawił prof. M. Nagielski. Zwrócił uwagę, że w UW od dwóch lat trwa odtwarzanie ośrodka historii wojskowej. W tym czasie została reaktywowana katedra i uruchomiono trzy seminaria magisterskie poświęcone dziejom wojskowym od XVI do XX w. Planowane jest utworzenie seminarium doktoranckiego. Referent wspomniał o wielu konferencjach w UW, na których historia wojskowa była obecna jako element szerzej ujętych zagadnień z różnych epok historycznych.

Niewątpliwie najmniejszym warszawskim ośrodkiem historii wojskowej jest kilkusobowy Zakład Historii Wojskowej WAT. Wprawdzie w jego pracy dominuje dy-

daktyka, ale ma on również na swoim koncie wiele publikacji. Reprezentujący to środowisko płk dr Z. Kazimierski zwrócił uwagę na mało znane, a niezwykle bogate zbiory broni strzeleckiej znajdujące się w Akademii.

Ostatnim warszawskim ośrodkiem zaprezentowanym w Toruniu było Centralne Archiwum Wojskowe, które przedstawił jego szef, płk A. Bartnik. Zaprezentował on wkład wojskowych archiwistów w badania naukowe oraz omówił bieżącą działalność Archiwum: początki komputeryzacji, wydawanie „Biuletynu Wojskowej Służby Archiwalnej”, działalność w ramach wspomnianej już Wojskowej Komisji Archiwalnej (zgromadzono 700 tys. stron kserokopii i dokumentów, a 140 tys. nazwisk wprowadzono do kartoteki osobowej). Płk Bartnik przywiózł do Torunia sygnałny egzemplarz niezwykle potrzebnego *Informatora o zasobie CAW*.

Drugim ośrodkiem, którego dorobek prezentowano w kilku referatach, był Toruń. Prof. W. Rezmer w obszernym wystąpieniu dokonał prezentacji osiągnięć badaczy z UMK w zakresie historii wojskowej. Szczególną rolę odegrał utworzony w 1978 r. Zakład Historii Wojskowej, w którym po doc. W. Lewandowskim kierownictwo sprawuje prof. W. Rezmer. W ostatnim czasie ukazało się kilka publikacji (m.in. poświęconych DOK VIII, jeńcom polskim w niewoli bolszewickiej i litewskiej), odbyły się ważne konferencje, w tym międzynarodowe (np. „Sojusz polsko-ukraiński 1920 r.”), powstało wiele prac magisterskich oraz kilkanaście doktoratów. Prof. Rezmer scharakteryzował również nowy, niezwykle aktywny ośrodek badań nad historią wojskową, który rozwinął się w Toruniu po 1989 r. Kierowana przez prof. mjr Elżbietę Zawacką, jedyną „cichociemną”, Fundacja Archiwum Pomorskiej Armii Krajowej, przy współpracy UMK oraz wsparciu środowiska kombatanckiego, przygotowała sześć konferencji naukowych, zorganizowała najcenniejsze na Pomorzu archiwum polskiej konspiracji z okresu II wojny światowej (obecnie uruchomiono nowy dział poświęcony Wojskowej Służbie Kobiet w okresie II wojny światowej) oraz zapoczątkowała serię wydawniczą, w ramach której w okresie siedmiu lat ukazało się już 14 publikacji, a kilka dalszych złożono do druku.

Kolejny referat wygłosił prodziekan Wydziału Nauk Historycznych prof. A. Nowakowski, który reprezentował toruński ośrodek bronioznawczy (Zakład Historii Uzbrojenia Instytutu Archeologii i Etnografii), specjalizujący się w historii wojskowej czasów starożytnych i średniowiecza. Referent przedstawił publikacje powstające w środowisku toruńskich bronioznawców. Zapoczątkowane przez prof. B. Nadolskiego dzieło *Historia uzbrojenia na ziemiach polskich* (za tom obejmujący lata 1350—1450 B. Nadolski otrzymał nagrodę im. Joachima Lelewela) jest obecnie kontynuowane przez prof. A. Nowakowskiego. Ośrodek kształci również młodą kadrę w ramach seminariów magisterskich i studiów doktoranckich.

Ostatnim wystąpieniem gospodarzy sesji był referat płk. dr. E. Rujny prezentujący środowisko historyków wojskowych w WSO im. gen. Józefa Bema. Autor podkreślił siedemdziesięcioletnie tradycje uczelni, którą ukończyło ponad 9 tys. absolwentów. Omówił działalność dydaktyczną i wydawniczą, m.in. zaprezentował „Zeszyty Naukowe WSO” (w 1996 r. ukazał się zeszyt nr 7).

Poznańskie środowisko historyków wojskowych scharakteryzował prof. K. Olejnik. Podkreślił wkład prof. B. Miśkiewicza w rozwój Zakładu Historii Wojskowej — niegdyś jedynej tego rodzaju placówki w uczelniach cywilnych. Obecnie prowadzi ona badania nad historią wojskową od średniowiecza po wiek XX. Dużo uwagi poświęca metodyce i metodologii historii wojskowej. Z okresów historycznych najbliższe jest jej średniowiecze, m.in. architektura obronna tego okresu. W ramach prac dydaktycznych główną uwagę zwraca się w Zakładzie m.in. na rozwój niemieckiej myśli wojskowej. Spośród wielu publikacji prof. Olejnik wyróżnił drugi tom z serii *Studiów nad polską historią wojskową*. Ośrodek poznański współpracuje z dwoma innymi ośrodkami

mi — szczecińskim (uniwersytet) i koszalińskim (Bałtycka Szkoła Humanistyczna). Uzupełnieniem obrazu ośrodka poznańskiego było wystąpienie płk. prof. K. Adamka, który przedstawił niewielkie środowisko historyków z WSO im. Stefana Czarnckiego.

Białostocki ośrodek historyczny zaprezentowano w trzech referatach. Prof. M. Wrzosek przedstawił stan historii wojskowej w Filii UW. Obok badań nad historią XX w., m.in. powstaniem śląskimi, losami Białostoczczyzny w okresie okupacji, ośrodek ma duże osiągnięcia dydaktyczne (ponad 160 prac magisterskich na seminariach profesorów M. Wrzoska, A. Dobrońskiego i M. Gnatowskiego). Dr K. Filipow omówił działalność naukowo-wydawniczą Muzeum Wojska w Białymstoku. Trwałym dorobkiem tej placówki jest seria „Zeszytów Naukowych” oraz prace biograficzne poświęcone generałom związanym z regionem. Dr O. Łatyszczek poświęcił swój referat aktywności polskich historyków-Białorusinów na polu historii wojskowej. Do najcenniejszych ich osiągnięć należy zaliczyć „Białoruskie Zeszyty Historyczne” (wydawane 2 razy na rok, ukazało się już 6 numerów), w których m.in. zamieszczono opracowania dotyczące białoruskich formacji wojskowych w latach 1917—1921.

Dorobek łódzkiego ośrodka naukowego omówiło dwóch historyków. Prof. J. Szymczak z Uniwersytetu Łódzkiego skoncentrował się na pokazaniu działalności utworzonej trzy lata temu Katedry Bronioznawstwa w Instytucie Archeologii, która organizuje m.in. kolokwia bronioznawcze (co dwa lata) — ostatnie odbyło się w Malborku. Referent przedstawił również informacje przygotowane przez nieobecnego na sesji prof. W. Kozłowskiego, który zajmuje się historią wojskową XX w. Dopelnieniem obrazu środowiska łódzkiego był referat prof. A. Felchnera z WAM, gdzie prowadzone są m.in. badania nad problematyką katyńską.

Na konferencji wystąpili także pojedynczy przedstawiciele innych ośrodków historii wojskowej w Polsce. Mgr P. Mykietyński z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawił dorobek krakowskich historyków wojskowych, m.in. prof. M. Zgórniaka. Lubelskie środowisko reprezentował dr A. Konstankiewicz, który w swoim wystąpieniu skoncentrował się — zgodnie z tematem referatu — wyłącznie na działalności lubelskiego oddziału Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy.

Interesujące wystąpienie o ośrodku koszalińskim przygotował prof. B. Polak. W ciągu kilku ostatnich lat wszedł on do grona ważnych ośrodków zajmujących się historią wojskową. Ośrodek koszaliński prowadzi badania nad dziejami powstania wielkopolskiego (opublikował m.in. źródła do tego powstania oraz biografie dowódców wielkopolskich). W ostatnim okresie zajął się również problematyką stosunków polsko-ukraińskich, wydał drukiem kalendarium wojny polsko-ukraińskiej. Najbliższym zamierzeniem badawczym będzie odtworzenie historii polskich formacji wojskowych w Rosji. Prof. Polak wyraził gotowość zorganizowania IV Forum w Koszalinie.

Na toruńskim spotkaniu zaprezentowały się także mniejsze ośrodki historii wojskowej. Dorobek historyków skupionych w Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni omówił kmdr por. dr B. Zalewski. W tej uczelni badania koncentrują się na dziejach polskiej marynarki w XX w. Publikacje ukazują się m.in. w „Nautologii” i „Biuletynie Muzeum MW”. Osiągnięcia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku przedstawił prof. J. Przybylski. Trzech samodzielnych pracowników tworzących tu od 1996 r. najmłodszy w Polsce Zakład Historii Wojskowej prowadzi pracę dydaktyczno-naukową na trzech seminariach magisterskich (w sumie 30 seminarzystów) i dwóch doktoranckich. Najbliższym zamierzeniem ośrodka słupskiego będzie zbadanie dziejów wojskowych pobrzeża Bałtyku w XIX i XX w. Bydgoską Wyższą Szkołę Pedagogiczną zaprezentował prof. W. Jastrzębski. Przedstawił dotychczasowy stan badań, w którym największym dorobkiem w zakresie historii wojskowej może poszczycić się dr M. Bielski. Podkreślił, że ośrodek bydgoski dopiero w najbliższych latach może podjąć powa-

źniejszą próbę włączenia się do badań nad historią wojskową. Argumentem za zorganizowaniem takiego ośrodka w Bydgoszczy jest duża — a słabo zbadana — wojskowa tradycja miasta. Najmniejszy ośrodek — będący w stadium likwidacji — omówił płk prof. B. Stachula z Wyższej Szkoły Oficerskiej w Jeleniej Górze. Trzech pracowników zajmuje się tu m.in. historią obrony przeciwlotniczej w Polsce.

Wystąpienia gości zagranicznych zawierały omówienie aktualnego stanu historii wojskowej w poszczególnych państwach. Prof. L. Zaskilniak z Lwowa dokonał krytycznego przeglądu dorobku krajowej i emigracyjnej (głównie z Kanady) ukraińskiej literatury z zakresu historii wojskowej. Zarówno na Ukrainie, jak i na emigracji przez wiele lat było bardzo dużo kłopotów z dostępem do dokumentów. W efekcie wiele tematów wymaga ponownego opracowania, a pozytywne tendencje są już widoczne, m.in. w postaci prac historyków lwowskich (M. Litwin, K. Naumienko i in.).

Również doc. dr O. Krawcewicz z Grodna podkreślił słabość białoruskich badań nad historią wojskową i zaznaczył, że obecna sytuacja polityczna na Białorusi przyczynia się do utrzymywania niekorzystnej tendencji; stwierdził, że prawie zupełnie nie rozwijają się tam rzetelne badania nad historią wojskową XX w.

Znacznie korzystniejsza jest sytuacja historii wojskowej w krajach nadbałtyckich, gdzie żywe są jeszcze dobre tradycje rozwoju badań historycznych w okresie przedwojennym. Mówili o tym dr. E. Jekabsons z Rygi i dr J. Daujotas z Kowna.

Wszystkie części obrad kończyły się dyskusją. Z bardzo interesującą propozycją wystąpił prof. S. Alexandrowicz, który zreferował i poddał pod ocenę zebranych przygotowany przez prof. T. M. Nowaka program otwarcia jednorocznego studium podyplomowego z zakresu historii wojskowej. Zadeklarował gotowość podjęcia się organizacji tych studiów przez IHiA UMK we współpracy z innymi ośrodkami, przede wszystkim z WIH.

Najważniejszym tematem toruńskich dyskusji, zarówno podczas obrad, jak i w kuluarach, była przyszłość WIH w strukturze AON. Zagadnienie to pojawiło się już we wspomnianym na wstępie sprawozdania referacie prof. Ajnenkiela. Do optymistycznych stwierdzeń dyrektora WIH z wyraźną rezerwą ustosunkował się prof. B. Miśkiewicz. Dostrzegł on duże zagrożenia w postaci rozproszenia kadry, a także zbiorów — i zasugerował konieczność podjęcia starań o zapewnienie dalszego funkcjonowania WIH jako samodzielnej placówki naukowo-badawczej. Na zakończenie obrad została podjęta uchwała o wystąpieniu do władz resortowych z apelem — podpisanym przez uczestników — o zachowanie WIH w dotychczasowych ramach organizacyjnych.

Uroczystym akcentem konferencji było wystąpienie żołnierza i historyka Apolonia Zawilskiego, który zaprezentował swoją najnowszą książkę *Fronty polskie*.

Minutą ciszy uczczono pamięć zmarłych w ostatnim okresie historyków wojskowości: dr. Mieczysława Cieplewicza, płk. dr. Wacława Ryżewskiego, płk. dr. Zdzisława Stąpora i płk. prof. dr. hab. Fryderyka Zbiniewicza.

Zamykając obrady prof. W. Rezmer obiecał jak najszybszą publikację materiałów konferencji, które być może zostaną uzupełnione informacjami kilku ośrodków akademickich nieobecnych na forum, m.in. Wrocławia, Katowic, Kielc, Rzeszowa, oraz muzeów wojskowych.

Miroslaw Golon